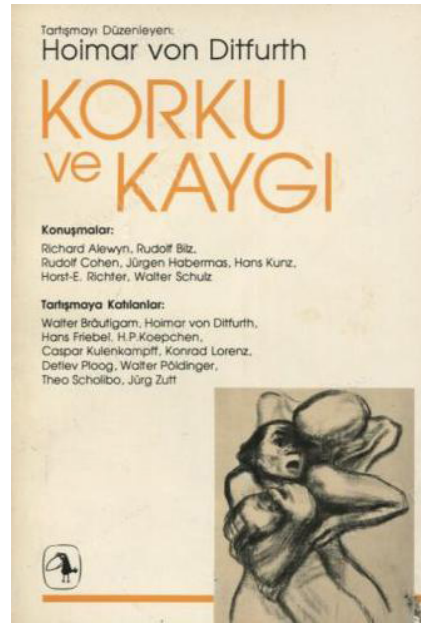
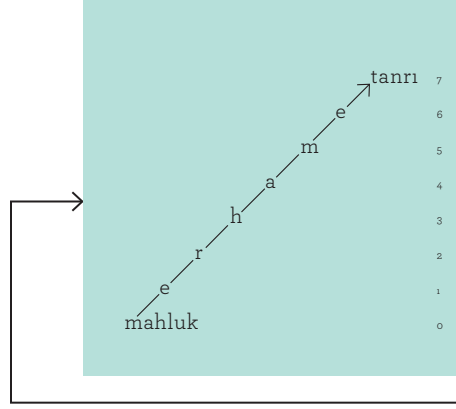
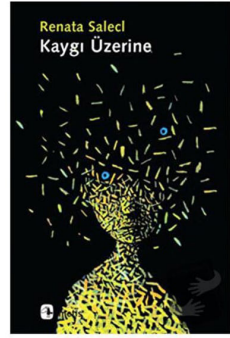

inanılanlar “korku”
bilenler “kaygı”

Karl Jaspers(1883-1969)

Çağdaş Felsefede Kaygı Sorunu

Walter Schulz

Kaygı sorunu çok değişik bakış açılarından incelenebilir. Dahası böyle inceleme zorunluluğu da var. Felsefi açı bunlardan yalnızca biridir. Felsefi açının en önemli ve temel noktayı oluşturduğunu iddia etmiyorum. Bir tıp insanının, bir toplumbilimcinin ya da bir siyaset insanının, kaygının somut ve gerçek sorunları hakkında bir düşünürden daha fazla şey söyleyebilecekleri kesindir. Felsefi yaklaşım zorunlu olarak genel bakış açısı içinde durur ve somutu ortadan kaldırmaya çalışır. Öte yandan felsefi yaklaşımın geri dönerek somutu ne kadar etkileyeceği de önceden kestirilemiyor. İşte bu nedenle çeşitli bilim dalları karşılıklı konuşmalarla bunu ortaya çıkarmaya çalışacaklardır.

Kierkegaard'ın *Kaygı Kavramı* adlı yapıtındaki korku ve kaygı ayrımından yola çıkacağım. Bu ayrım şöyledir: Korku belirli bir şeye yönelmiştir; nesneye bağlıdır. Kaygı ise hep belirsizdir; herhangi bir yönelimi olan bir “duygu” değil, nesnesi olmayan bir “ruhsal durum”dur. Korku ile kaygı arasındaki bu

ayrım, dilsel ve psikolojik açıdan gerçekten sorunlu olabilir. Fakat ben sorunu yorum bilgisi (*hermeneutik*) açısından ele almak istiyorum. Çünkü tarihsel ilişkilerin ortaya konması açısından bu açıklama biçimi özellikle aydınlatıcı olabilir. Heidegger bu ayrımı Kierkegaard'dan devralmıştır. Ayrıca aynı ayrım Jaspers'de de karşımıza çıkar. O da şöyle der: “Korku belli bir şeye yönelmiştir, kaygının ise nesnesi yoktur.”

Korku ve kaygının bu ayrımından yola çıktığımızda şununla karşılaşırız: Özellikle Yunanlar tarafından benimsenen klasik-antik düşünce korku görüngülerini tema edinirken, kaygı görüngülerini hiç dikkate almamıştır. Korku insanın düşmanı tarafından yok edileceği ya da en azından, zarar verileceği duygusundan kaynaklanır. Bu, insan olmanın bir parçasıdır, çünkü insan Tanrı'dan farklı olarak tehlikelerle dolu bir hayat sürdürmektedir. Korku duygusunun anlatımı Platon'da açık seçik görülmektedir. İnsan korkuyu ancak cesur olmakla yenebilir. O halde korku ahlaki bir kavram olarak

Simone Weil (1909-1943)

Lucius Annaeus Seneca (MÖ 4-MS 65)

insanın sınırı hayvan
hayvanın sınırı dil

karşımıza çıkmaktadır. Korku nesneye bağlı olduğundan, aşağı yukarı neden korktuğumuzu bilip, onu yenecek cesareti göstermemiz gerekmektedir. Bu yüzden bir hayvan “atak” olabilir, ama bir ahlaki bilinç olarak cesarete ulaşamaz. Korku Yunanlar'da hiçbir zaman nedeni belirsiz bir Dünya kaygısına dönüşmemiştir. Yunan felsefesine göre dünya bütünlüğü bir düzendir ve bu kozmos “İyi” tarafından yönlendirilmektedir. Stoacılar dek gelen ve dünyaya güveni esas alan bu tavır, belirsiz bir dünya korkusunun da sürmesini sağlamıştır. Bu temel yaklaşım biçimi tarihsel örneklerle açıklanabilir. Tek bir kişinin yazgısı söz konusu olduğunda, sözgelimi Sokrates'in ölüme mahkûm edilişi ya da —daha geç antik dönemi düşünelim— Seneca'nın Neron tarafından yok edilişi, gene salt tek bir kişinin yazgısı olarak karşımıza çıkar. Ama temel düzen, kişisel yazgıyı silip süpürür. Bu durum, Seneca'nın avutucu yazılarında açıkça okunmaktadır. Yazgısından korkuya kapıldığında, şöyle avutur kendisini: “Bu korkuyu aşarak, bakışımı büyük, kozmik düzene çeviriyorum.”

Dünya-kaygısının temeli tarihte ilk kez antik dönemin sonunda, inanç çağının doğuşu ile Hıristiyanlığın ilk yıllarında atılır. Yeryüzü Tanrı tarafından reddedilmiş bir yerdir; üzerinde düşmanımı, şeytansı ve karanlık güçlerin egemenliği hüküm sürmektedir. Felsefe açısından önemli olan, artık —burada Heidegger'in bir terimini kullanmama izin verilirse— “Dünyanın-İçinde-Olmak” olgusunun tek başına, kaygı doğuruyor olmasıdır. Yuhanna İncili'nde ise şöyle denir:

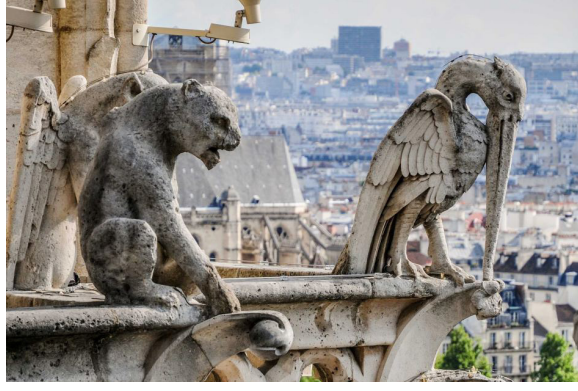
“Dünya'da kaygınız vardır, ama tasalanmayın, çünkü ben Dünya'yı aştım.” Lütfen ilk sözcüklere dikkat edin. “Dünya'da kaygınız vardır.” Görüldüğü gibi dünyadaki varlığımız kaygının temeli olmaktadır.

Dünyaya yaklaşım biçimindeki bu kökten dönüşümün çeşitli nedenlerini ele alamayacağım. Bunlar kısmen siyasal ve toplumsal nedenlerdir: İnsan kendini *Imperium Romanum*'da [Roma İmparatorluğu] Yunan polis'indeki kadar güven içinde duymaz. Bu gerçeğin bir kez daha altını çiziyorum: Batı düşüncesinde ilk kez bu çağda, garip bir şekilde, belirsiz ve nesnesiz bir kaygılanma görüngüsü ortaya çıkmıştır.

Bu kaygı Hıristiyanlığın önkoşuludur. Yeni Ahit anlayışında, İsa'nın inancı sayesinde bu Dünya'yı aşacağı ve böylelikle Dünya-kaygısı'ndan kurtulacağı savunulur. Temelde dünyaya yabancı olan Hıristiyan, yine de belli bir özgürlük çerçevesinde dünyaya bağlanmakta, orada etkin olmakta ve ona güvenmektedir. Çünkü Dünya düşkün bile olsa, Tanrı tarafından yaratılmıştır ve Tanrı'nın koruması altındadır. Bu iki yönseme daha sonraki gelişmeleri belirler. Dünya'ya bağlanma yönsemesinin etkisi çok yönlüdür. Ben yalnızca bunlardan ikisini açıklayacağım. Kilise Devlet ile birleşerek, bu ve öteki Dünya'daki egemenliğini Tanrı tarafından onaylanmış bir düzen olarak belirler. İkincisi de çok önemlidir. Kozmik düzenden yola çıkan Yunan düşüncesinin biçimi, Hıristiyan inancını büyük çapta biçimlendirir. Bunun sonucunda Dünya, görünmez Tanrı'nın

KORKU

gargoyle

Alman idealizmi, Almanya'da gelişmiş bir felsefi akımdır. Bu akım 18. yüzyıl'ın sonları ile 19. yüzyıl'ın başları arasında sürmüştür. Alman idealizmi Immanuel Kant'ın 1780'ler ve 1790'lardaki çalışmaları ile gelişmiştir. Akım; romantizm ve *Aydınlanma Çağı* ile yakından alakalıdır. Bu hareketin önemli düşünürleri Immanuel Kant, Johann Gottlieb Fichte, Friedrich Schelling ve Georg Wilhelm Friedrich Hegel'dir. Bununla beraber Friedrich Heinrich Jacobi, Gottlob Ernst Schulze, Karl Leonhard Reinhold ve Friedrich Schleiermacher de bu akıma önemli katkılarda bulunmuştur.

kendini görünür hale getirdiği bir Dünya olur çıkar. Bununla beraber Dünya'ya olan bu göreceli eğilim, ortaçağ insanının kaygısını ortadan kaldıramaz. Tam tersine, bu kaygının biçimlerine boyun eğmek insanların temel görevi haline gelir. Özellikle rahiplerin tutulduğu garip bir hastalık vardır: *Acedia*. Bu konuda bana verdiği bilgiden dolayı **Tübingenli Tıp Tarihi uzmanı Bay Brunn'a teşekkürü borç biliyorum**. Bu hastalık tam anlamıyla kaygı demektir. Toplumsal olarak bunun nedeni, rahiplerin herhangi bir işte çalışmamalarında, boş durmalarında yatar. Rahipler ya herhangi bir iş yapmayacaklardı ya da bir iş yapmaları için izin verildiğinde, bu işte bir anlam aramayacaklardı. O döneme ilişkin metinlerde yer alan bilgiler hastaların huzursuz bir biçimde, kaygı içinde sağa sola koşuşturduklarından söz ediyor. Hastalar olağanüstü bitkin ve melankoliktirler, çünkü hesabını vermek zorunda oldukları bir günah içinde olduklarını düşünmektedirler. Burada diğer bir konunun da altını çizmek istiyorum. O dönemde kötü ve karanlık güçlerin varlığına gerçekten inanılıyordu. **Ortaçağ katedrallerindeki yarı hayvan, yarı insan şeklindeki ucube heykellerinin bu korkunçluğu nasıl dile getirdiğini düşünün**. Ayrıca varlığı büyük bunalımlara yol açan Ölüm ve Cehennem kaygısına da dikkatinizi çekerim. İnsanlar bu Dünya'da ve bu Dünya'ya karşı yaptıklarından dolayı öteki Dünya'ya giderken hesap verecekleri inancındadırlar. Bu kaygı Tanrı'nın merhametiyle, insanlara öteki Dünya'da vereceği sonsuz mutluluklarla giderilebilir ancak.

Yeniçağın başlangıcında bu Hristiyan bilinci geri planda kalmıştı. Dünya'ya karşı yeni ve o güne dek bilinmeyen bir güven doğmuştu. Dünya akıllıların anlayabileceği bir düzendi.

Yani açıkça belirtmek gerekirse: akılcı yolla anlaşılabilirdi ancak. Genel bilince şekil veren, Descartes ve Galilei'den başlayarak, **Alman idealizmine dek uzanan, bu temel inanıştı**. Tarihin gelişim süreci içinde aklın, günden güne ön plana çıktığına inanılıyordu. Aydınlanma, bu karanlık inançların günden güne çöküşünü hızlandırıp tarihin sürecinde her zaman olagelmış kurallarla ilerlemeye olan güvenci güçlendiriyordu. Hegel'in spekülative felsefesinde bu Dünya-aklı düşüncesi zafer kazanıyordu. Hegel şöyle diyordu:

“Gerçek olan akılcı,
Akılcı olan da gerçektir.”

Tarihsel gelişimin süreçleriyle ilgili Hegel'e dek uzanan bu çizgiye dikkat çekmek bana gerekli göründü, çünkü kaygının 19. yüzyılda ve günümüzde oluşturduğu sorunun ancak bu şekilde açıklanabileceğini **düşündüm**. **19. yüzyılda Hegel'in ölümüyle başlayan değişimin esası, dünyanın akıl üzerine kurulduğunun asılsız olduğu düşüncesinin ortaya çıkmasında yatar**. **19. yüzyıl, bilimin, özellikle doğabilimlerinin ve tekniğin zaferinin doruk noktasına ulaştığı bir dönemdi**. Ama bu duygular, yine de **güvensizlik duygusunun ortaya çıkmasını engelleyemedi**. Bunun nedenini çok yönlü incelemek gerekir. Başlayan endüstrileşmeyle birlikte oluşan siyasal ve toplumsal sorunlar ve bunların beraberinde getirdiği son derece somut yaşam kaygısının artışı da hep göz önünde tutulması gereken şeylerdir. Burada yalnızca felsefenin bu güvensizlik duygusunu nasıl ele aldığına dair birkaç açıklama yapmakla yetineceğim. Önce Schelling'den söz etmek istiyorum.

Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (1775-1854)

Arthur Schopenhauer (1788-1860)

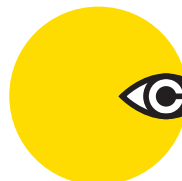
Schelling'in son döneminde, dünyaya olan **güvensizlik iyice ortaya çıkar**. Schelling **dünyanın önemli bazı yerlerinde akılcı ve mantıksal açıklamalar yapmanın olanaksız olduğunu, tam tersine her şeyin akıldışı ve anlamsız olduğunu keşfeder**. Bunun nedeni **de insanın kendisini anlayamaz duruma gelmiş olmasıdır**: **“İnsanın ve yaptıklarının dünyayı anlaşılır kılacağı şöyle dursun, daha insanın kendisi anlaşılabilir bir yaratık. Bu da beni zorunlu olarak varolmanın uğursuz bir şey olduğu ve bunun da eski çağlarda ve günümüzde acılı haykırırlarla kendini belli ettiği düşüncesine itiyor.”** Bu sözün ruhsal açıdan bu denli önemli olmasının altında, felsefede ilk kez doğanın insan düşüncesi tarafından açık olarak ele alınamayacağı düşüncesinin ortaya çıkması yatar. Doğa kendi başına bir kargaşa, düzensiz bir zorlama, yani **“kör bir irade”** olarak görülüyor. Bu belirleme önemlidir ve değişimin göstergesidir. Kant için ise irade, pratik akıl ile özdeşdir ve bu aklın derinlerinde de güdüler yatar. İrade sadece içgüdüsel katmanlarla özdeşleştirilmekle kalmaz, tek başına da büyük bir güç haline gelir. Bu kavram Schopenhauer'de açık seçik görülür; Nietzsche ise iradeyi tanımlarken, **“Güçlü Olma İradesi”** deyimini kullanır. Bu yaklaşım günümüzde de önemli bir rol oynamaktadır. Öte yandan Freud ile Scheller'i göz önüne alalım. Scheller bu güdülerin alt katmanlarını hayatta en güçlü öğeler olarak görmüş ve Tin'in kendi başına bir yaptırım gücü olmadığını iddia etmiştir.

Tin ile güdünün yer değiştirmesi Schelling'in son döneminde ortaya çıkar. Schelling bu

doğal ve karanlık gücün insanlar için en az Tin kadar gerekli olduğunu vurgular. Her iki öğenin birlikteliğe ulaşması zorunluluğundan söz eden Schelling, bu iki öğeden birinin insan üzerinde egemen olması halinde, o insanın yok olacağını ileri sürer. Bir insanın içinde doğal Güç'ün serbest bırakılmasının, şartlar ne olursa olsun o insanı çılgınlığa ya da intihara dek sürükleyebileceğini iddia eder. Tin'in egemenliği durumunda ise o insan tüm canlılığını yitirip, solarak çürüyecektir. Tanrı ise Doğa ve Tin'in birlikteliğidir. Fakat insan —Schelling burada Hristiyan öğretisini izler— Tanrı'ya yüz çevirerek bu birlikteliği yok etmiş ve hem kendini, hem de tüm Kâinatı bir kargaşaya sürüklemiştir. Kurlsızlık ve Biçimsizlik geçerlilik kazanmış; uyumsuzluk, bütün bağlantıların çözülüşüne değin varmıştır. Organizma —Schelling'in ilk yıllarında düzenli bir bütünlüğün en eski örneğini oluşturacak denli önemliydi — şimdi yalnızca hastalık ve ölüm açısından değerlendiriliyordu. Schelling insanın yapısını, egoistliğe olan eğiliminin, yani kötüyü sevmesinin belirlediğini açıklar. İyi olan, der Schelling, insanlar için ben'inden kurtulmaktır, bu da özgürlüktür ve insan ancak bu yolla kendini Dünya'ya ve diğer insanlara açabilir. Buna karşılık Kötü ise kişinin kendi içine kapanıp radikal bir biçimde ilişki kurmak istemeyişidir. Bu Kötü de kendine özgü bir hazzı içermektedir. Egoistlik sonucu kendini her şeyden koparan insan kargaşaya özlem duyar. Ama insan aynı zamanda somut olarak bütün düzenlerin kökenine geri gidip, biçimleştirilmiş her şeyi yok etmek zevkine varmak istemektedir. **Schelling şöyle der: “Bu zevk insanın sanki**

“Din, evrensel, takıntısız bir nevrozdur.” —Sigmund Freud

Ucuz markalarda gülen pahalı markalarda gülmeyen model / “Triangle of Sadness” (2022)
Bugünün harika özeti: Güvenli tutsak, kaygılı özgür.
<https://www.youtube.com/watch?v=1GVuGmHzzCU>

Kendimize tayin edilecek görev:

Kendi uçurumunu yarat, kıyısına mı yerleşeceksin
yoksa içine mi düşeceksin karar ver.

Jakob Boehme (1575-1624)
Dionysius Freher (1649-1728) resimlemeleri
Bkz-> <http://jacobb Boehmeonline.com/illustrations>

uçurumun kenarındaymışcasına başının
dönmesine neden olurken, gizemli bir ses de
onu aşağı çağırılmaktadır.” Schelling’in aynı
zamanda yaşamın kaygısı olarak belirlediği
bu haz üzerine söyledikleri yer yer zor
anlaşılmaktadır ve Jakob Boehme’nin mistik
anlayışının karanlık ifadelerine bürünmüştür.

Fakat şurası gerçek ki, olayları dâhiyane
bir şekilde derinliğine kavrayışı Nietzsche
ve Freud’u çok etkilemiştir. Ben yalnızca
yaşam kaygısı ile kendini yok etmekten
duyduğu zevk ve vahşeti nasıl birbirine
bağıntılı olarak incelediğini anlatmak
istiyorum. Vahşet, der Schelling, ruhun,
doğal zevk ve doğal şehveti ortadan kaldıran
bir sapıklığıdır. Yıkıp yok etmeye duyulan
arzu haline gelen Kötü, serbest bırakılır ve
bundan var olduğu şekilde zevk alınır. Fakat
bunun arkasında da son bir kaygı yatar. Bu
da şudur: İnsanlarda varoluşlarının gerçek
nedeni olan bir Güç vardır. Bu Güç ahlaki
anlamda ilkin çifte anlamlıdır. Bu Güç serbest
bırakılıp istediklerini yapabildiğinde her türlü
düzen ve sistemi yok edebilecek güçtedir.
Schelling işte buradan *Mitler Dünyası*’na bir
geçiş yolu bulur. Yorumu şaşılacak derecede
günceldir. Mit’lerin anlattığı Güç’ler, sanki
dışarıdan geliyormuş gibidir, ama aslında
bunlar insanın serbest bırakmış olduğu kendi
olanaklarıdır. Schelling’den bu kadar söz

etmeyi yeterli görüyorum ve bu konudaki en
önemli noktaya değinmek istiyorum: Bu görüş
Dünya’nın mutlak olarak akla uygunluğuna
duyulan Kuşku ile ortaya çıkmıştır. Bu, akıldışı
ve içgüdüsel olanın, akıl yoluyla anlaşılabilir
olmayan şeyler olarak keşfiyle içiçe girer. Ama
esas önemli olan nokta şudur: İnsan karşı
koyamadığı bu karanlık-kargaşanın kendisini
alt edeceğinden kaygı duymaktadır. İşte o
zaman yöneten artık insan olmayacak ve yok
eden bu güç, kesin bir üstünlük kazanmış

olacaktır. O halde kaygı, insanın artık aklıyla
kendi kendisinin efendisi olamamasından
duyulan kaygıdır. Schelling bu kaygıyı radikal
bir biçimde şöyle tanımlar: **“Yaşamın ve
varoluşun temel taşı, korkunç olandır.”**

Schelling’e bu kadar yer ayırışımın nedeni
felsefede kaygının biçimlendirilmesinin
onunla anlaşılır duruma gelmesidir. Kaygıyı
temel sorun haline getiren tüm düşünürler,
nesnesi olmayan bir Dünya-kaygısı’ndan yola
çıkırlar. Fakat bunu genel bir kaygı olarak
somutlaştırırlar. Bu aynı zamanda belirgin
bir kaygıdır ama, önceki ayrımlarımızdan
yola çıkarsak, belirli bir nesneye bağlı olan
Korku’ya henüz benzememektedir. Burada,
Kierkegaard, Heidegger, Sartre ve Jaspers’e
bakabiliriz. Kierkegaard Dünya-kaygısı’nı
özgürlükten kaygı olarak somutlaştırır.
Heidegger, Kierkegaard’dan daha radikaldir
ve kaygıyı Dünyanın-İçinde-Olma kaygısı
olarak betimler ve ardından gene bu kaygıyı
ölüm karşısındaki kaygıya dönüştürür.
Heidegger ve Kierkegaard’dan etkilenen
Sartre ise kaygının kesin olarak eylemlere
ilişkin olduğunu ileri sürer, çünkü ona göre
varolan İnsan ilk önce eylemleriyle kendine
düzenli bir Dünya kurmak zorundadır.
Jaspers’de ise kaygının değişik biçimlerine
dikkat çekilir. Fakat bütününde kaygı, varlığın
içine gizlenmeye yol açan bir geçiş noktası
olarak karşımıza çıkar.

Dünya’da varoluşun güvensizliği Kierkegaard
tarafından şu sözlerle betimlenmiştir: “İnsan
hangi ülkede olduğunu koklayıp anlamak
için parmağını toprağa sokar. Parmağını
varoluşun içine sokuyorum; hiçbir kokusu
yok. O halde neredeyim ben? ‘Dünya’ ne
demek? Kim beni bu Bütün’ün içine çekti
ve böyle yalnız bırakıverdi? Niçin bana

Karl Jaspers (1883-1969)

hiçbir şey sorulmadı? Niçin ruh pazarlayan
bir satıcının malıymış gibi ben de gelip
sıraya dizildim?” Bunun anlamı şudur:
İnsan’ın Dünya’da varoluşu, Hegel’de olduğu
gibi ideal bir düzenin sürdürülmesindeki
anamlı bir katkıdan çok, anlaşılamayan
ve açıklanamayan bir saf olgu olarak
görölmektedir. Bu yaklaşımın nedeni de
Dünya’nın artık güvenilir ve düzenli bir
bütünlüğünün kalmamış olmasıdır. Söylemiş
olduğum gibi bu Dünya-kaygısı somut
olarak özgürlükten kaygı duymaya dönüşür.
İnsanın kendi hayatını yalnızca kendisinin
yönlendirmek zorunda olduğunu anlaması,
Kierkegaard’da, insanı kaygıya iten çağdaş
olgular ortaya çıkar. Kierkegaard *Kaygı
Kavramı* adlı ünlü yapıtında, kaygının günahla
ilgisini diyalektik olarak çok kesin bir biçimde
açıklamıştır. Günah ortaya çıkmadan önce
insan suçsuzdur, yani kendi varoluşunu henüz
“tinsel” olarak kavrayamamıştır. Kierkegaard’a
göre Tin, insanın yalnızca kendisine karşı
sorumlu olmasıdır ki, bu da karar verme
durumundaki özgürlükle eş anlamlıdır.
İlk günah karşısındaki suçsuzluk, düşle
kıyaslanabilir. İnsan özgürlük gerçeğini
salt bir olanak olarak düşler, ama bu olanak
da onu kaygılandırıran şeydir. Bu kaygı
temelde diyalektik olarak çift anlamlıdır,
der Kierkegaard: çekici bir iticilik ve itici
bir çekicilik... Ve ekler: “Kaygı çekicidir;
çünkü kaygı insanı kendine çeker ve bağlar.
İnsan, özgürlüğü, yaşamı hakkında yalnızca
kendisinin karar verebileceği bir olanak olarak
görmektedir. Bu da ona cazip gelmektedir.
Kaygı aynı zamanda da iticidir. İnsan
kendisinde bir Tin olduğunu kavradığında,

düşlerdeki ilk günahsızlık sona erecek ve
böylece insan kendi varoluşunu sırtlayıp
taşımak zorunda kalacaktır. Hâlâ düşler
içindeki Tin’in kendisinden, daha doğrusu,
kendi gerçekliliğinden duyduğu kaygının
yarattığı çifte değerli bu durum, olayları en
uç noktaya kadar götürür. Böylece insan
düşlerinden hiç de akılcı olmayan keyfi bir
sıçrayışla uyanacak ve kendini insan olarak
algılamaya başlayacaktır. Artık varoluşu salt
karşıtlıklardan oluşacaktır. Oysa suçsuzluk
durumunda Beden ile Tin arasında bir
karşıtlık söz konusu değildi. İnsan kendini Tin
olarak algılamaya başladıktan sonra, Tin ile
duyusalılık ayırımı da yapmaya başlamıştır.
Duyusalılık burada salt cinsellik anlamındadır.
Kierkegaard insanlarda Tin’in oldukça
üst düzeyde bulunduğunu kabul etmiştir
ama, bu Tin hiçbir zaman mutlak anlamda
egemen olamayacak ve her zaman Beden’e
bağlı kalacaktır. Yaptığı bir açıklamada da
Tin’in salt cinsel anlamda varolmasının
onda utanç yarattığını ileri sürmüştür. İnsan
Tin’i, o halde, Beden ile sürekli bir çatışma
halindedir. Tin bedeni apayrı, karşıt bir
şey olarak görmektedir, ama ona bağımlı
olduğunun ve onsuz yapamayacağını da
farkındadır. Burada görülen şudur: Diyalektik
sıçrayıştan sonra kaygı yok olmaz, tam
tersine güçlenir. Diyalektik sıçrayıştan
önce ise kaygı suçsuzlukta yaşamaktadır,
bilinçsizdir. O halde kendinin tinsel yapısını
anlayan insanın, kaygıyı yansıtırken, acısı da
artmaktadır. Burada Kierkegaard yansıyan
kaygı üzerine somut bir görüngübilim
geliştirir. Özellikle belirtmek istediğim şey,
genel Dünya-kaygısı’ndan yola çıkarak,

KORKU

KÜFÜR ÖNERİSİ:

Tanrı'dan aldığın pay ne kadar az!

Varoluşun temel güvensizliği'ne katlanamayanlar.

kesintisiz somut kaygılara varabilmesidir, örneğin psikosomatik olarak görülen kaygılar gibi. Yorumları bir yandan spekülâtif, bir yandan da görüngüsel. Kierkegaard sürekli olarak bu çağdaş kaygı ile Yunan bilinci arasındaki zıtlıklara değinir. Örneğin antik heykelciliğin tersine, çağdaş heykelcilikte insan yüzünün önem kazanışını vurgular. Bunun nedeni de Yunanlar'da, özellikle Tragedya'da belirginleşen nesnel acının, günümüz bilincinde öznel bir acıya dönüşmüş olmasıdır. Bu acı da salt Tinsel ve insanın iç dünyasına ait bir olgudur ve kendini ancak insanın yüzünde dışa vurur. İşte burada Kierkegaard kaygıyı Hristiyan bilinciyle ortadan kaldırmaya çalışır: Tanrı kendini İsa'da görünür kılmıştır ve İsa'nın Dünya'ya gelmesinin nedeni, insanın Dünya'ya bağlı kalmaksızın Dünya'da yaşayacak duruma gelebilmesini sağlamaktır.

Heidegger'de ise kaygıdan Hristiyan inancıyla kurtuluş yolu kesin olarak ortadan kalkmıştır. Heidegger —bu bağlamda yalnızca ilk dönemindeki Heidegger'e değinmek istiyorum— kaygının ontolojisini yapmıştır, yani kaygıyı insanın varoluşundaki temel öge olarak görmüştür. Tarihsel açıdan baktığımızda, yaptığı çözümlemelerin gerisinde Augustinus, Luther ve Kierkegaard gibi düşünürler olduğunu ve en önemlisi dünyadaki varoluşun güvensizliğinin belirlediği çağdaş bilinci görürüz. En önemli yapıtı *Sein und Zeit*'da (Varlık ve Zaman) gösterdiği gibi, Varoluş, her zaman kesin bir veri olarak ortadadır. Heidegger, insanların varolmak zorunda kalma gibi bir durum karşısında bulunduklarını savunur. Varolmanın içine atılmış olmayı en güçlü duyumsatan şey, kaygıdır ona göre. Kaygıda söz konusu olan, saf bir olgu olarak Dünyanın

İçinde-Olma'dır. Kaygının temel bir yaşantı olarak yaşanmasının ortaya koyduğu gibi, iç ya da dış Dünya'ya ilişkin her güvencenin altında bir güvensizlik duygusu yatmaktadır, bu da varoluşun varoluş olarak içine düştüğü bir durumdur. Heidegger'in kullandığı canlı dille söylenecek olursa; Varoluş kendisinin aslında bir “Hiç” olduğunu yaşamak için tam da bu güvensizliği yüklenmek ve taşımak zorundadır. Kaygı'yı öğrenmek “olumlu” bir durum olarak değerlendirilir. Ama insanoğlu bu kaygıyı sürekli beraberinde taşıyamaz, onun üstesinden gelebilmelidir. Bu bakış açısı Nietzsche'yi andırmaktadır: Kaygı, korkak ve ürkek olanda değil, cesur olanda ve kendini tehlikeye atanda ortaya çıkar. Burada asıl anlatılmak istenen ölüm kaygısıdır. Dünyanın-İçinde-Olma'nın kaygısını duyumsamak istemeyenler, Varoluş'un temel Güvensizliği'ne katlanamayanlardır, bunlar ölümü gözardı ederler. Kendilerini sürekli “daha uzun bir süre ölmem” diye avuturlar. Bu asılsız Varoluş biçimine karşılık asıl Varoluş ise ölüme gidebilmek ya da “Ölüm İçin Varolmak” diye belirlenmiştir. Bu Varoluş biçiminde, ölümün her zaman gelip Varoluş'u sona erdirebileceği fikri hakimdir. Asıl Varoluş, kitle içindeki çözümlüğüğünden —Heidegger “adamın-biri”nden söz eder— kurtulup, kendi benliğini bulan bir kişi olur ve böylece ölüm ve yok olma kaygılarını yener. Şimdi Heidegger'in *Varoluş ve Zaman* adlı yapıtından ölüm çözümlemesiyle ilgili bir bölümü aktarıyorum: “Çıkıp gidebilmek, varoluşa, adamın-biri oluşu içinde yitmişliğini gösterir ve onu, güvenceye alınmışlığa dayanmadan, kendi kendisi olma olanağıyla karşı karşıya getirir; hem de, adamın biri oluşu yanılısımlarından kurtularak, kesinlikle bildiği ve onu kaygılandıran ölümünün özgürlüğü içinde.”

Sartre da Kierkegaard ve Heidegger'e döner. Fakat bu dönüşe kendi ağırlığını da koyar. Onda Dünya-kaygısı, geç antik dönem dinsel Dünya-kaygısı olgusundan çok daha açık seçik bir biçimde belirlenmiştir. Çünkü daha önce belirttiğimiz gibi dinsel Dünya-kaygısı yüce bir “Kurtarıcı”yı devreye sokmaktadır, ama günümüzde bu yüce Kurtarıcı'nın bizi günahlarımızdan arındıracağına inanılmamaktadır. Sartre'ın varoluşçuluğu, sonuçlarını, tanrıtanımaz hale gelmiş bir dünyadan çıkarır. Bunun somut anlamı şudur: İnsanın eylemlerini yönlendirebileceği Değerler bağlamında bir Dünya yoktur. İnsan özgürdür, eylemde bulunmak zorundadır; ancak, değerleri kendi kararlarıyla belirleyecek bir biçimde. Sartre işte bu eylem diyalektiğine dikkat çeker. Eylem biçimlerini planlı olarak seçip, kendim karar veriyorum. Fakat bunu yaparken sürekli “Bütün”ü de düşünmek zorundayım. Yani kendime şunu sormak zorundayım: Tüm Dünya böyle mi davranmak zorunda? O halde önemli bir sorumluluk taşıyorum demektir, çünkü her önemli karar “Bütün”ü içermektedir. İşte kaygının yerleştiği yer burası. Yücelik kavramına sığınmam, çünkü bu kaygı kendi eylemimdeki güvensizlikten ileri gelen kaygıdır. Ve eylemlerimden diğerleri adına sorumlu olduğumdan, çok ağırdır bu kaygı. Evet, aynı zamanda bu kaygıya evet demek zorundayız, diye açıklar Sartre. Ona göre Kaygı ve Sorumluluk birbirinden ayrılamazlar. Şöyle der: “Kaygı bizi eylemlerimizden ayıran bir perde değildir. Tersine eylemlerimizin bir bölümünü oluşturur.”

Jaspers ise kaygı olgusuna çok değişik bakış açılarından bakar, ama ona göre kaygı temelde yalnızca iki biçimde belirir: Biri salt yaşam kaygısı, ötekisi varoluşa ilişkin kaygı. Yaşam kaygısı ölümden duyulan kaygıdır. Tüm yaşama gücünü harekete geçiren ve yok olma karşısında duyulan bir ürpermeden çıkan kaygıdır. Varoluş kaygısı ise çok daha derine iner. Jaspers özellikle bunu irdelemiştir. Bu kaygı aslında belirsizdir, çünkü herkes bunu kendi deneyimlerine göre yaşar. Bu, kendimin gerçekte sahici kendim olup olmadığımdan duyduğum kaygıdır. Sahici Varoluş'un kendini gösterebilmesi için, bir aşkınlığın beni desteklemesi gereklidir, yani koşulsuz bir kökene dayanmam gerekir, oysa bundan hiçbir zaman tam olarak emin olamam. Kaygı gereklidir, çünkü kaygı olmayınca insan ancak görünürde güvencededir. Jaspers için, Varoluş ile Metafizik alanında bilginin hiçbir güvencesinin olmadığı ve olamayacağını gösterebilmek çok önemlidir. Örneğin: Ölüm, tıbbi bir sorun olarak, bir bilim görüngüsüdür, ama bir yakınımın ölümü ya da kendi olası ölümüm, tüm bilgilerin ötesindedir. Dogmatik olarak ölümden sonra yaşamı savunan tüm felsefi ve dini öğretiler, kesinlik sunduklarını savlamakla, birer yanılsama olduklarını gösterirler. Kaygı, varoluş açısından, nesnel güvencenin yok edilmesi olarak ele alınırsa, kabul edilebilir, ama —burada diyalektik devreye girer— kaygı bu açıdan son kesinlik olarak gösterilmemelidir. Yani Varoluş, kaygının içinde varoluş kapılarını açık tutmalıdır; varoluş kendisini anlaşılamaz biçimde sunar. Jaspers'in dili burada özellikle duraksamalı

KORKAKLIK

manitacılığın önemli kuralı: Hedef manita olmamalı. Hedef keşif yapılacak bir bilinmez olarak seçilmeli. Keşfin ışığı manitanın yüzüne düşmeli.

ve bilinçli bir biçimde çok anlamlı hale gelmektedir: **“Kaygısız bir Varoluşa sığrayış boş bir olanak olarak görünmekte: atlamak istiyorum, ama karşı kıyıya ulaşamayacağımı ve dipsiz bir uçuruma, en son kaygının içine yuvarlanarak yok olacağımı şimdiden biliyorum. Kaygıdan dinginliğe sığrayabilmek insanoğlunun yapabileceği en büyük iştir. Bunu başarabilmesinin nedeni, kendi varoluşundan başka bir yerde aranmalıdır. İnancı onu yüceliğe sıkı sıkı bağlar.”** O halde Jaspers’in yaklaşımında kaygı, bir kez daha metafizik ve dinsel gelenek anlamında belirmektedir. Yücelik kaygıdan kurtarır ve dinginliği sağlar, ama bu Yücelik de nesnel olarak bilinemediğinden, kaygı da ortadan kalkamaz... Mutlak anlamdaki Dinginlik ancak doğru olmayandan çıkar. Oluşabilmesi ancak “kaygının gözlerimizi kapaması yüzündendir”. Bu nedenle kaygı, dinginliğin “gizli ama aşılammış nedeni” olarak kalmak zorundadır.

Konuyu burada noktalamak istiyorum. Sizlere tarihsel gelişimin belirlediği bazı temel yönsemeleri göstermeye çalıştım. Karşıma şu çıktı: Felsefi açıdan kaygı sorunu Dünya karşındaki tavıra bağlanan kesinlikle ilintili. Dünyanın “insan için” anlamlı olarak varolduğu bir yer, bir Kozmos olduğunu kabul edersek, belirli tehditler anlamında korku var olsa bile, Dünya’nın Varolması’nı ilgilendiren kaygıya yer kalmayacaktır. Bu kaygı, tarihsel gelişim sürecinde iki kez ortaya çıkmıştır. Birincisi Antik dönemin sonundadır. Burada görünen Dünya-kaygısı Hıristiyanlığın temel ilkesidir ve Hıristiyanlık öğretisine göre İsa’ya inanç ile ortadan kaldırılabilir. Dünya-kaygısı’nın ikinci kez uyanışı ise, 19. yüzyılda akılcı Aydınlanma çağındaki dünya güvencesinin zayıflamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu gelişim bizleri bugün

bile yönlendirmektedir. Bu yüzden Dünya karşındaki tavırdaki güvensizliği gündeme getirmek bana önemli göründü. Bu da ancak kaygının çok çeşitli görünümelerini —felsefi açının da ötesinde— yakalamakla olabilirdi. Bu yol gösterme de kuşkusuz atılan ilk adım olacaktı. Fakat ikinci adım da şunu içermektedir: İnsan, içinde yaşayabileceği ortamı kendisi yaratan ve yarattığı bu düzenin sorumluluğunu da kendi omuzlarında taşıyan bir yaratıktır. Fakat sorumluluk taşıyan bu tür bir “düzenleme” tarih ile bağıntılı bir olaydır, yani bunun etkin olabilmesi için tarihsel ortama uygunluğu gerekmektedir. Bu ortamın yapısını öncelikle tarihsel doğrultuda ele almak zorunludur.

Bodrum’da bir ilkokulun 5. sınıf din dersi sorularından ikisi:

2. Allah’ın her şeyi bildiğini, gördüğünü ve işittiğini bilen bir insan neler yapmaz? Üç örnek yazınız.
7. Eğer Allah bir tane olmasaydı evrende ne gibi değişiklikler olurdu?

Bodrum’da bir ilkokulun 5. sınıf öğrencisi kız, annesine, “benim müslüman olduğumu nereden çıkarıyorlar, niye böyle düşünüyorlar anlayamıyorum” demiş.

Annesi *kimliğinde müslüman yazıyor kızım*, deyince, “bana sormadan oraya kim yazdı anne” demiş.

10.2023

5. SINIFLAR SINAV ÇALIŞMA KAĞIDI

1. Evren de var olan mükemmel düzene 2 örnek veriniz?
2. Allah’ın her şeyi bildiğini, gördüğünü ve işittiğini bilen bir insan neler yapmaz 3 örnek yazınız?
3. Rahman ve Rahim kavramlarını kısaca açıklayınız?
4. Dua nedir? 1 dua örneği yazınız?
5. Bir hikaye de, annesi kızına süte su katmasını söyler ve gece halife Ömer’ in bu durumu göreme-yeceğini söyler. Kız ise anne Halife Ömer görmez ama Allah’ı mı görmüyor diye cevap verir. Bu cevabı veren kız Allah’ın hangi sıfatını öğrenmiştir?
6. O, üzerine gece bastırınca, bir yıldız gördü: “Rabb’im budur.” dedi. Yıldız batınca da: “Ben batanları sevmem.” dedi. (En’am suresi 76.ayet) Bu ayette bahsedilen peygamber kimdir?
7. Eğer Allah bir tane olmasaydı evrende ne gibi değişiklikler olurdu?
8. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla işittir. (Şuara suresi 220.ayet) Bu ayette Allah’ın hangi sıfatından bahsedilir yazınız?
9. Tekvin sıfatının anlamını yazınız?
10. İhlas suresinin anlamını yazınız?

UYARI: Sınav çalışma kağıdının cevapları için ders kitabınıza bakınız. İnternette bulunan cevapların bazıları yanlış olabilmektedir.

“insanın serbest bırakılacak olanakları”
—Deniz Koç, 10.2023

